

3. Триснюк Ф.М. Основні екологічні проблеми та шляхи їх подолання в західному регіоні / Ф.М. Триснюк, В.І. Мокрий // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 22.11. – С. 75-80.

Терещенко В.Ф. Нормативно-правовое обеспечение экологического аудита в сельскохозяйственном производстве

Проанализированы экологические проблемы в хозяйственной деятельности предприятий Черкасской области. Раскрыта актуальность применения экологического аудита и проанализировано выполнение нормативно-правового законодательства. Исследованы основные источники загрязнения окружающей природной среды в регионах по всем категориям предприятий области.

Ключевые слова: аудит, стандарты, законодательство, гармонизация, предприятие, исследования, обоснование.

Tereshchenko V.F. Legal support of environmental audit in agricultural production

The environmental problems in the economic activity of Cherkassy region were analyzed. The urgency of environmental audit and the implementation of regulatory legislation have been discovered. The main sources of pollution for environment in regions for all productions categories were researched.

Keywords: audit, standards, act, harmonization, enterprise, researches, substantiation.

УДК 331.73:631

Доц. С.М. Тесля, канд. екон. наук;

магістрант М.А. Федорович – Львівський НУ ім. Івана Франка

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРНИХ БІРЖ В УКРАЇНІ

Розглянуто суть і необхідність організації та регулювання діяльності бірж, які функціонують на товарному ринку. Проаналізовано основні тенденції та закономірності розвитку вітчизняних товарних бірж. Визначено та обґрунтовано основні напрями державного регулювання товарного біржового ринку в Україні.

Ключові слова: товарна біржа, біржовий ринок, організація діяльності товарних бірж.

Постановка проблеми. Перехід України до ринкової економіки зажадав не тільки зміни існуючого ринку, але і створення нових ринків, не властивих системі планової економіки. Це привело до зміни традиційних і утворення нових форм торгівлі та слугувало об'єктивною основою відродження в Україні товарних бірж.

На сучасному етапі розвитку біржова діяльність в Україні характеризується низькою ефективністю, її розвиток в Україні не відповідає світовим стандартам. Поряд із цим зниження платоспроможності підприємств, розвиток бартерної торгівлі, введення регіональних замовлень без фінансового забезпечення та ринкових засобів закупівлі, особливо, на сільськогосподарську продукцію, призвели до скорочення і зупинки діяльності багатьох товарних бірж в Україні.

Вітчизняні біржі не повною мірою виконують властиву біржі, як ринковому інституту, регулятивну функцію. Відбір та розроблення відповідних заходів щодо активізації біржової діяльності можливі лише на основі аналізу головних тенденцій і проблем функціонування вітчизняних товарних бірж.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми діяльності біржового ринку розглянуто у роботах зарубіжних вчених А.Г. Грязновой, О.І. Дегтярьовой, К.І. Иванова, А.А. Иващенко, Маневича А., Е. Роде, Дж. Сороса, У. Шарпа, Ф. Шварца, А.А. Яковлева та ін. Значний внесок у розвиток біржової справи зробили такі вітчизняні вчені, як Бланк І.А., Губський Б.В., Єщенко П., Колісник М.В., Кузьмін О.Є., Кутиркін А.М., Скотнікова М.М., Сохацька О.М., Хромов О.П. та ін. У наукових працях цих вчених досліджено сутність біржових операцій, особливості функціонування ф'ючерсних ринків та механізм їх державного регулювання, концептуальні засади біржового ціноутворення, організація клірингу тощо. Проте додаткового висвітлення потребують питання класифікації важелів регулювання біржового ринку, класифікації факторів, які активізують або гальмують біржову діяльність, дослідження ділової активності бірж окремих регіонів, встановлення критеріїв оптимізації біржової діяльності перехідного періоду. Наявність невирішених наукових проблем, пов'язаних з необхідністю вдосконалення в Україні механізму організації та регулювання діяльності товарних бірж з врахуванням специфіки періоду трансформації суспільних відносин, обумовлює актуальність вибору цієї теми в умовах українського сьогодення.

Мета дослідження. Основна мета дослідження полягає у розробленні теоретичних положень та практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення організації і регулювання біржової діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Товарна біржа виникла в процесі еволюції різних форм оптової торгівлі і є одним із видів організованого товарного ринку. Тому біржу як класичний інститут ринкової економіки, що формує сучасний оптовий ринок, потрібно розглядати в організаційному, економічному та юридичному аспектах її діяльності:

- з організаційного погляду – це добре обладнане "ринкове місце", що надається учасникам біржового торгу;
- з економічного погляду – це організований у певному місці регулярно діючий за встановленими правилами оптовий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами, оптова торгівля товарами за зразками та стандартами і контрактами на їх поставку в майбутньому, а також валютою, дорогоцінними металами за цінами, що офіційно встановлені на основі попиту та пропозиції;
- в юридичному аспекті – це організація, що об'єднує фізичних і юридичних осіб, які володіють відокремленим майном і мають майнові та власні немайнові права та обов'язки.

На сучасному етапі розвитку біржа виступає самостійним суб'єктом господарювання, що виконує певні функції в економіці. Економічну природу товарної біржі можна виразити через таке означення: сучасна товарна біржа – це фінансовий ринок, на якому різні групи його учасників торгують контрактами, прив'язаними до цін на сировину або на так звані "нетоварні цінності", з метою зняття із себе цінового ризику й передачі його іншим учасникам ринку, або, навпаки, з метою прийняття цього ризику на себе в розрахунок одержати прибуток [1, с. 38]. Економічна природа товарної біржі потребує відповідного законодавчого закріплення. Основи правового положення сучасних

бірж в Україні закріплені Господарським кодексом України, Законами України "Про товарну біржу" від 10 грудня 1991 р., "Про цінні папери та фондовий ринок" від 23 лютого 2006 р., статутом біржі, правилами біржової торгівлі та біржового арбітражу, які є локальними нормативними актами.

Що стосується Господарського кодексу України, то його прийняття сприяло формуванню основи для забезпечення ефективної діяльності товарних бірж. Положення Господарського кодексу закріпили поняття торговельно-біржової діяльності як такої, що має за мету організацію та регулювання торгівлі шляхом надання послуг суб'єктам господарювання у здійсненні ними торговельних операцій спеціально утвореною господарською організацією – товарною біржею (ст. 278 ГКУ). Господарський кодекс України в частині першій ст. 279 визначає товарну біржу як особливий суб'єкт господарювання, який надає послуги в укладенні біржових угод, виявленні попиту і пропозицій на товари, товарних цін, вивчає, впорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ним торговельним операціям [2].

Закон України "Про товарну біржу" дає таке визначення: "товарна біржа – це організація, що поєднує юридичних та фізичних осіб і має за мету надання послуг в укладенні біржових угод, встановлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, впорядкування і спрощення товарообігу і пов'язаних з ним операцій" [4].

Згідно з вітчизняним законодавством, товарна біржа діє на основі самоврядування, господарської самостійності, є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, власні поточні та вкладні (депозитні) рахунки в банках, печатку із своїм найменуванням. Вона не займається комерційним посередництвом і не має на меті одержання прибутку. Товарна біржа здійснює свою діяльність за принципами: рівноправності учасників біржових торгів, застосування вільних (ринкових) цін, публічного проведення біржових торгів.

Товарна біржа створюється на засадах добровільного об'єднання зацікавлених юридичних і фізичних осіб, яким це не заборонено чинним законодавством. Засновниками і членами товарної біржі не можуть бути органи державної влади та управління, а також державні установи (організації), що перебувають на державному бюджеті. Заснування товарної біржі здійснюється шляхом укладення засновниками угоди, яка визначає порядок та принципи її створення, склад засновників, їх обов'язки, розмір і строки сплати пайових, вступних та періодичних внесків. Кожний із засновників сплачує пайовий внесок [4].

Основні риси товарної біржі: 1) купівля-продаж здійснюється не товарами, а контрактами на доставку; 2) угоди на продаж укладають на стандартні товари у великих партіях; 3) регулярність товарів дає змогу зосереджувати велику кількість покупців і визначати базові ціни; 4) повна свобода проведення актів купівлі-продажу стосовно обсягів та цін; 5) всі операції здійснюються за біржовими правилами [3, с. 49].

Діяльність біржі як комерційної організації допускає, що її учасники – це інвестори, котрі очікують прибутків на вкладений капітал. Можливим за-

собом збільшення прибутків інвесторів у такому разі стає подорожчання послуг біржової торгівлі для її клієнтів, тобто збільшення різноманітних платежів, зборів тощо. На певному етапі це починає гальмувати подальше зростання операцій на біржі, а відповідно і надходжень від торгової діяльності у вигляді комісійних з клієнтів. Внаслідок члени біржі дійшли висновку, що більш раціональним є існування біржі як безприбуткового підприємства, основна мета якого – забезпечувати торгівлю діяльність своїх членів, а прибутки від членства на біржі збільшуватимуться завдяки активній роботі з клієнтами.

Не отримання прибутку самими біржами, а надання можливостей своїм членам отримувати прибуток за рахунок торгівлі або виконання наказів клієнтів – основна мета біржі. Саме тому, що членство на біржі дає змогу одержувати прибуток, окремі особи й організації погоджуються сплачувати за привілеї бути членом біржі. Товарна біржа створюється шляхом укладення засновниками відповідної угоди. Засновники біржі – це, зазвичай, члени ініціативної групи, що є організаторами її створення [7, с. 86-87].

Вищим органом управління товарної біржі є загальні збори її членів. У період між загальними зборами членів товарної біржі управління нею здійснює біржовий комітет (рада біржі). Контролюючим органом товарної біржі є контрольна (ревізійна) комісія. Біржовий комітет (рада біржі) і контрольна (ревізійна) комісія обираються загальними зборами членів товарної біржі, компетенція та повноваження комітету і комісії визначаються статутом товарної біржі. Загальні збори членів біржі, як вищий орган управління товарною біржею та законодавчий орган внутрішньобіржової діяльності, виконують такі функції:

- здійснюють загальне керівництво біржею і біржовою торгівлею;
- затверджують і вносять зміни і доповнення до статуту біржі;
- обирають і відкликають голову Біржового комітету, членів Ревізійної комісії, членів Біржового арбітражу;
- обирають Біржовий комітет;
- розглядають і затверджують правила біржових торгів, регламенти, положення та інші рішення, обов'язкові для виконання суб'єктами біржових правовідносин;
- затверджують організаційну структуру біржі, річний звіт голови Біржового комітету про результати фінансово-господарської діяльності біржі.

Постійно діючим органом управління в період між загальними зборами членів товарної біржі є Біржовий комітет (Рада біржі), який формується з членів біржі і обирається загальними зборами. Компетенція та повноваження Біржового комітету визначаються статутом товарної біржі. На Біржовий комітет товарної біржі покладено такі функції:

- внесення поправок до Правил біржової торгівлі;
- встановлення розмірів внесків, грошових виплат і комісійних зборів;
- визначення і встановлення розміру оплати для постійних і разових відвідувачів;
- встановлення кошторису витрат для виконавчої дирекції.

До складу Біржового комітету входять тільки члени біржі. Для управління товарною біржею, здійснення біржової діяльності та виконання рішень

загальних зборів і Біржового комітету формують Виконавчу дирекцію біржі і спеціальні підрозділи. Виконавча дирекція виконує функції, які не увійшли до компетенції загальних зборів і Біржового комітету:

- поточне керівництво підрозділами біржі;
- налагодження комерційних зв'язків з клієнтами біржі;
- підготовка і розповсюдження між членами біржі економічної інформації;
- контроль за дотриманням правил біржової торгівлі та ін.

Для управління товарною біржею та забезпечення її функцій на біржі створюються спеціальні підрозділи: розрахункова палата, біржовий арбітраж, котирувальна комісія та інші підрозділи і допоміжні служби, необхідні для її діяльності [7, с. 89- 92].

Сьогодні діяльність товарних бірж характеризується активізацією торгівлі та чітко вираженою тенденцією до зростання зацікавленості учасників ринку до біржового обслуговування під час укладання договорів купівлі-продажу біржової продукції [6, с. 2]. Незважаючи на те, що в Україні прийнято низку нормативних актів, покликаних врегулювати відносини у сфері реалізації біржової продукції через біржовий ринок, та здійснено низку наукових досліджень у сфері торгово-біржової діяльності представниками як юридичної, так і економічної науки, проблеми правового регулювання діяльності товарних бірж всебічно не проаналізовані, ціла низка питань залишаються нерозкритими чи суперечливими.

На 1 жовтня 2012 р. в Україні зареєстровано 570 бірж. Практичну діяльність здійснювали 259 біржі, серед них універсальних, товарно-сировинних і товарних – 233 біржі, агропромислових – 13, бірж нерухомості – 12 та 1 валютна біржа. На біржах працювало майже 5,1 тис. осіб, крім того, за сумісництвом – 179 осіб. Фонд оплати праці працівників бірж становив 16,3 млн грн. На кожній з бірж у середньому діяло по 8 брокерських контор.

Статутний капітал бірж становив 141,5 млн грн [5]. За 9 місяців 2012 р. на біржах України було проведено майже 5 тис. торгів, на яких для продажу запропоновано товарів на суму 86,5 млрд грн і укладено 50,5 тис. угод на суму 85,6 млрд грн. Середній обсяг одного торгу за звітний період на біржах становив 17,3 млн грн, що на 68 % більше, ніж за 9 місяців 2011 р.

Найбільший обсяг угод було укладено на агропромислових біржах (91,6 %), на товарно-сировинних та товарних біржах обсяг становив (8,0 %) та на універсальній біржі обсяг становив лише (0,3 %) від загального обсягу біржових угод. Коефіцієнт ліквідності укладених угод (співвідношення обсягів укладених угод до обсягів пропозицій) становив 98,9 %. Найбільший коефіцієнт ліквідності спостерігався на агропромислових біржах (100 %), біржах нерухомості (94,6 %), товарно-сировинних та товарних біржах (86,4 %), універсальних біржах (74 %). Із загальних обсягів укладених угод на операції з продажу припадало 72,8 % (88,2 млрд грн), продукції рослинництва – 14,5 % (17,6 млрд грн), палива – 9,2 % (11,2 млрд грн).

Порівняно з відповідним періодом 2011 р. обсяги укладених угод з купівлі-продажу лісоматеріалів, деревини та виробів із деревини збільшились у 2,4 раза, продовольчих товарів у 2,1 раза, продукції рослинництва – на

57,3 %, тоді як обсяги укладених угод з купівлі-продажу металу і металопродукції зменшились на 60,3 %, транспортних засобів – на 38,4 %, палива – на 10,6 %.

Біржова торгівля продукцією і товарами за 9 місяців 2012 р. представлена, здебільшого, спотовим ринком (укладання угод на реальний товар з негайною поставкою). На умовах споту було укладено 97,3 % усіх біржових угод. У структурі цих угод найбільша частка припадала на продукцію рослинництва (61,5 %), продовольчі товари (26,3 %) та паливо (6,4 %). Форвардні контракти (угоди на реальний товар з відстроченою поставкою) становили 2,5 %, найбільша частка яких припадала на рослинництво (78,1 %).

Біржова діяльність поширена в усіх регіонах України. Найбільша частка біржових угод (94,4 %) припадала на біржі в м. Києві (97,2 %) [5].

Висновки. З переходом України до ринкових методів господарювання виникла необхідність формування інфраструктури ринку, зокрема, мережі товарних бірж. Організація біржової діяльності у нашій країні повинна ґрунтуватися на загальних закономірностях досвіду її світового розвитку, водночас враховуючи особливості періоду трансформації суспільних відносин.

Результати аналізу сучасного стану біржового ринку України дають змогу вести мову про сприятливі передумови його розвитку: зокрема, спостерігається позитивна динаміка до зростання обсягів біржової торгівлі та зацікавленість економічних суб'єктів у використанні її переваг. Під час розвитку українських бірж усіляко використовують набутий історичний досвід. Тому сучасним українським біржам властиві основні риси класичних біржових інститутів.

Подальший розвиток біржової торгівлі, зростання її ефективності можливе лише за умови регулювання, контролю і підтримки з боку держави як бірж і біржових торговців, так і товаровласників.

Література

1. Бобкова А.Г. Біржове право : навч. посібн. / А.Г. Бобкова, Ю.О. Моїсєєв. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 200 с.
2. Господарський кодекс України. Господарський процесуальний кодекс України: Офіційний текст. – К. : Вид-во "Юрінком Інтер", 2003. – 304 с.
3. Дудяк Р.П. Організація біржової діяльності: основи теорії і практикум : навч. посібн. / Р.П. Дудяк, С.Я. Бугіль. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – Львів : Вид-во "Новий Світ-2000", "Магнолія плюс". – 2003. – 360 с.
4. Закон України "Про товарну біржу" від 10.12.1991 р., № 1956. – XII. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1956-12>.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Панькова Л.О. Правове регулювання діяльності аграрних бірж в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 / Панькова Лілія Олександрівна. – К. : Вид-во "Либідь", 2005. – 218 с.
7. Солодкий М.О. Біржовий ринок : навч. посібн. / М.О. Солодкий. – К. : Вид-во "Аграрна освіта", 2010. – 565 с.

Тесля С.М., Федорович М.А. Организация и регулирование деятельности товарных бирж в Украине

Рассмотрена сущность и необходимость организации и регулирования деятельности бирж, функционирующих на товарном рынке. Проанализированы основные

тенденции и закономерности развития отечественных товарных бирж. Определены и обоснованы основные направления государственного регулирования товарного биржевого рынка в Украине.

Ключевые слова : товарная биржа, биржевой рынок, организация деятельности товарных бирж.

Teslja S.M., Fedorovych M.A. Organization and regulation of commodity exchanges in Ukraine

The article reviews the nature and necessity of the organization and regulation of exchanges, which operate in the commodity market. The main trends and patterns of domestic commodity exchanges. The conceptual core areas of state regulation of commodity exchange market in Ukraine.

Keywords: commodity exchange, exchange market, organization of commodity exchanges.

УДК 631.151

Доц. М.С. Феш¹, канд. екон. наук;
доц. Л.П. Запорожан², канд. географ. наук

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КООПЕРОВАНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СПИРТОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ АПК УКРАЇНИ

Досліджено основні напрями розвитку спиртопродуктового підкомплексу АПК України. Обґрунтовано вибір та доцільність застосування інтегрованих структур у підкомплексі. Виокремлено організаційно-економічні заходи щодо формування кооперованих зв'язків. Розроблено концептуальні основи та принципи розвитку механізму кооперованих зв'язків підприємств спиртової промисловості.

Ключові слова: кооперовані зв'язки, спиртопродуктовий підкомплекс, інтеграція, АПК, кооперація.

В умовах диспаритету цін, коли рівень конкуренції значно підвищується, єдиною умовою поліпшення ситуації є стабілізація макроекономіки і мікроекономіки, гнучкіша й виваженіша політика держави щодо базових галузей господарського комплексу, зокрема сільського господарства й харчової промисловості. Тому важливим напрямом діяльності стали реструктуризація і технологічна переорієнтація галузей АПК на високоінтенсивне використання біокліматичного, технічного та економічного потенціалу кожної галузевої структури.

Проблеми розвитку кооперації та кооперованих зв'язків у АПК розглянуто у наукових працях відомих вчених-економістів, серед яких: В.Г. Андрийчук, І.М. Буробкин, В.В. Гончаренко, В.Ф. Горбонос, О.Д. Гудзинський, С.Л. Дусановський, В.В. Зіновчук, О.В. Крисальний, О.Є. Кузьмін, І.І. Лукинов, П.М. Макаренко, М.Й. Малік, Л.Ю. Мельник, В.І. Месель-Веселяк, Л.В. Молдаван, О.М. Онищенко, Н.Ф. Павленчик, О.А. Радіонова, П.Т. Саблук, О.Ф. Савченко, А.М. Стельмашук, І.Г. Ушачов, М.Й. Хорунжий, І.І. Червен, Г.В. Черевко, В.М. Яценко та ін.

На подальший розвиток і формування кооперованих зв'язків у спиртової промисловості значно впливає членство України в СОТ. Варто зазначити

¹ Української академії друкарства, м. Львів;

² Тернопільський національний економічний університет

як позитивні, так і негативні аспекти цього. Згідно з умовами вступу України в СОТ, ввізне мито з 2011 р. стало нульовим. Проблеми можливі в тих українських спиртових заводів, які не можуть конкурувати за ціною із світовими виробниками спирту. Тому, коли, відповідно до правил СОТ, Україна зніме обмеження на ввіз етилового спирту, країну може заповнити дешевший китайський, турецький чи американський спирт.

Проблема значного піднесення рівня виробництва в основних галузях агропромислового комплексу в найближчій перспективі сповна стосується і всіх інтегрованих структур спиртової промисловості [2, с. 45]. У процесі моделювання напрямів розвитку кооперованих зв'язків підприємств спиртової промисловості можна обґрунтувати використання оптимальних форм і варіантів та механізмів їх здійснення, що забезпечують як регулювання інтересів держави, місцевих органів влади й конкретних суб'єктів господарювання зовнішньої інфраструктури, так і безпосередніх учасників кооперованих систем різного рівня господарювання в економіці країни.

Матеріали нашого дослідження свідчать про істотне недовикористання можливостей підвищення ефективності виробництва на підприємствах спиртової промисловості за рахунок раціоналізації зв'язків підприємств спиртової промисловості зі суб'єктами господарювання зовнішньої і внутрішньої інфраструктур під час переходу до ринкових відносин із збереженням державного регулювання ключових питань розвитку виробництва в спиртовій промисловості АПК країни. З урахуванням цих факторів, виникає необхідність у побудові гнучких виробничих структур кооперованих зв'язків. Проте насамперед необхідно вирішити такі стратегічні питання, як обумовлення стратегічних обсягів виробництва відповідних видів спиртової продукції, законодавче визначення форм, видів, характеру і сфери поширення кооперованих зв'язків підприємств спиртової промисловості з партнерами по спільній діяльності, законодавче оформлення кооперованих виробничих структур, які створюються в спиртовій промисловості, статусу юридичної особи комерційного типу зі встановленням відповідних підзаконних актів їх формування і розвитку.

Серед найперших кроків до налагодження майбутньої співпраці можна назвати обґрунтування вибору партнерів для раціоналізації кооперованих зв'язків і учасників кооперованої структури. На наш погляд, для оцінювання ступеня взаємної значущості підприємств доцільно застосовувати такі показники:

- обсяг взаємних поставок продукції та їх частка у загальному збуті;
- присутність аналогів придбаної продукції та їх доступність;
- наявність альтернативних каналів збуту в об'єднання й у кожного його учасника;
- унікальність підприємства для технологічного ланцюжка;
- перспективні напрямки бізнесу;
- потреба конкретної структури в диверсифікації діяльності;
- прибутковість кандидата при його входженні до інтегрованої структури.

Отже, вирішення цих і деяких інших завдань дасть змогу не лише оптимізувати кооперовані зв'язки, а й моделювати всю систему відповідно до